

Voorwoord

In Nederland is de leeftijd waarop individuen strafrechtelijk verantwoordelijk zijn voor hun daden, gesteld op twaalf jaar en ouder. Om die reden waren misstappen van jongere kinderen – de twaalfminners – tot voor kort een non-issue voor Justitie. Regelovertredend, antisociaal of anderszins problematisch gedrag van jonge kinderen wordt van oudsher geacht een kwestie te zijn die ouders en andere opvoeders, de school en (eventueel) de politie moeten oplossen. Toepasselijke wettelijke regels zijn civiel van aard en voorzien in aansprakelijkheid van de ouders voor de gedragingen van hun kind en in kinderbeschermingsmaatregelen zoals de ondertoezichtstelling.

Uit de recente nota *Overlast door 12-minners. Een stevige aanpak* blijkt dat het ministerie van Justitie, dat de nota samen met de minister voor Jeugd en Gezin uitbracht, wel degelijk aandacht heeft voor deze groep. De benoeming van een minister voor Jeugd en Gezin in het huidige kabinet laat zien dat de overheid meer invloed wil uitoefenen op de opvoeding en het welzijn van kinderen. Er zijn verschillende mogelijke oorzaken voor deze behoefte aan te wijzen. Ten eerste is er sprake van een concentratie van achterstand in de grote steden, vooral onder etnische minderheden. Door taalachterstand, (relatieve) armoede en voorbeeldgedrag (criminaliteit) dreigt een aanzienlijk deel van de grotestadsjeugd gemarginaliseerd te raken en gedoemd tot lage of onafgemaakte scholing, geen of slecht betaald werk, criminaliteit, enzovoort. Ten tweede is er de afgelopen jaren steeds meer aandacht voor het probleem van kindermishandeling en -misbruik. Er heerst onvrede over de tentoongespreide onmacht door instanties als Jeugdzorg en de Kinderbescherming, die – blijkens verschillende evaluatierapporten – in voorkomende tragische gevallen vaak slecht samenwerkten en niet in gezinnen ingrepen wanneer dat nodig was. Ten derde blijven de recidivecijfers onverminderd hoog en groeit het besef dat interventies die beogen een criminele ontwikkeling te stoppen of te voorkomen, waarschijnlijk kansrijker zijn als ze op jonge leeftijd plaatsvinden. Tegelijkertijd is er meer aandacht voor (ernstig) problematisch en antisociaal gedrag van jonge kinderen. Zoals naar voren kwam op het congres *Tomorrow's criminals* afgelopen april in Amsterdam, staat vast dat een deel van deze groep zich zal ontwikkelen tot

chronische en gewelddadige criminelen. Het is echter (vooralsnog?) onmogelijk te voorspellen om welke kinderen het precies gaat, we spreken over kansen, risico's. Ook is het zo dat een aanzienlijk deel van de volwassen gevaarlijke criminelen niet een historie kent van problematisch gedrag teruggaand tot in de kindertijd. Pas in een latere fase (de puberteit en adolescentie) laten zij een ontwikkeling in criminele richting zien.

Het is geen uitgemaakte zaak wat nu vanuit het oogpunt van criminaliteitsbestrijding het meest efficiënt is: breed inzetten op preventie en dus zeer veel kinderen die zich nooit tot crimineel zullen ontwikkelen, toch onderwerpen aan preventieve interventieprogramma's; of wachten tot duidelijk is wie zich als crimineel dreigen te ontpoppen en daar alle energie en middelen op richten. Maar dan zal dergelijk gedrag veel moeilijker te veranderen zijn, zoals de recidivecijfers laten zien.

Voorstanders van een preventiebeleid wijzen erop dat elke criminele carrière die wordt voorkomen, de samenleving niet alleen honderdduizenden, wellicht miljoenen euro's uitspaart, maar ook veel menselijk leed voorkomt. Bovendien zijn er sterke aanwijzingen dat veel preventieprogramma's een breder positief effect op welzijn en (toekomstige) welvaart hebben: er wordt minder gepest op school, schoolprestaties en sociaal-cognitieve vaardigheden van kinderen verbeteren, enzovoort. Het is dus wellicht niet nodig en niet wenselijk om dit dilemma zo eenzijdig vanuit het oogpunt van criminaliteitsbestrijding en -preventie te benaderen.

Dat er niettemin weerstand bestaat tegen een breed ingezet preventiebeleid, heeft alles te maken met ergernissen over de 'nanny state', over de groeiende bemoeienis van de overheid met het privéleven van burgers en de grotere bevoegdheden van overheden en instanties om 'achter de voordeur' te kijken en in te grijpen. Ook lijkt er bij opvoeders en onderwijzers sprake van een verminderde tolerantie voor kinderen (merendeels jongens) die druk zijn, afwijkend, opstandig. Bovendien heerst de angst dat bepaalde kinderen en ouders zullen worden gestigmatiseerd vanwege hun afkomst of de buurt waar ze wonen.

Aan die verdwijnende vanzelfsprekendheid dat opvoeden in principe een privékwestie is, wordt aandacht besteed in dit nummer. Daarnaast wordt besproken hoe een effectief jeugdpreventiebeleid vorm zou kunnen krijgen. Daarbij komt ook de rol van monitoring en screening aan de orde, evenals de rol van politie, Jeugdzorg en

Kinderbescherming. Voorts is er uitgebreid aandacht voor effectieve interventieprogramma's die op dit moment in Nederland beschikbaar zijn.

In het eerste artikel behandelt Kruithof de veelal moeizame verhouding tussen overheid, professionele opvoeders en ouders vanuit historisch perspectief. Hij laat zien dat het begrip 'het belang van het kind' door de tijd heen onderwerp is van veel discussie en strijd. Lang voordat de eerste Kinderwetten van kracht werden in 1901, waren er in Nederland al honderden instellingen waar kinderen moesten worden heropgevoed omdat hun ouders faalden in de opvoeding. Maar de heropvoeding was, onder meer door een gebrek aan professionaliteit van de kinderbeschermers, vaak geen succes. Na de Tweede Wereldoorlog werd de kinderbescherming geleidelijk professioneler en kwam er meer geld beschikbaar. Desondanks bleven de problemen rond verwaarlozing en mishandeling van kinderen bestaan. In de huidige tijd lijkt er opnieuw sprake van een beschavingsoffensief dat ingrijpen in disfunctionerende gezinnen legitimeert. De professionele opvoeders richten zich niet alleen op de kinderen, maar ook op hun ouders, die opvoedingsondersteuning krijgen. De auteur problematiseert de vooronderstellingen van deze aanpak en wijst voorts op een opvallende trend: naast de bezorgdheid over 'kinderen in gevaar' is ook de bescherming van de maatschappij tegen 'gevaarlijke kinderen' een belangrijk motief geworden voor overheidsingrijpen.

Deze (potentieel) 'gevaarlijke' kinderen staan centraal in het aansluitende artikel. Hierin pogen P. van der Laan, Slot en Hoeve inzicht te geven in de aard en omvang van delinquent gedrag bij jonge kinderen. Voorts gaan zij in op de vraag onder welke omstandigheden een actieve interventie geboden is. De auteurs beklemtonen dat voor veel kinderen geldt dat delinquent gedrag eenmalig is of slechts kort duurt: ze groeien erover heen. Sommige kinderen lopen echter een beduidend groter risico op het ontwikkelen van een criminele leefstijl als adolescent en als volwassene. Dit is het geval wanneer ernstig delinquent/antisociaal gedrag samengaat met de aanwezigheid van risicofactoren in het gezin, de sociale omgeving en de school, en de afwezigheid van beschermende factoren. In het beleid ligt momenteel de nadruk op programma's die opvoedingsondersteuning bieden aan de ouders van deze kinderen. De auteurs vinden dit een positieve ontwikkeling, maar stellen dat ook

een nauwere betrokkenheid van de school en de buurt nodig is om gedragsproblemen en delinquentie bij jonge kinderen te voorkomen en te verminderen.

De zorgen over kinderen in gevaar en gevaarlijke kinderen worden vervolgens door Weijers afgezet tegen de resultaten van vergelijkend internationaal onderzoek naar het welzijn van de jeugd. Daaruit blijkt dat het goed gaat met de Nederlandse jeugd. Nederland staat bijvoorbeeld op de eerste plaats in de *Innocenti Report Card 7* van 2007. De jeugdcriminaliteit is al jaren op ongeveer hetzelfde niveau en vergeleken met andere landen scoort Nederland zeker niet slecht. Er is echter een relatief kleine groep kinderen met wie het minder goed gaat en die kwetsbaar is. Zij zijn overwegend te vinden in de achterstandswijken van de grote steden. Daar is sprake van een opeenstapeling van ongunstige omstandigheden, zoals armoede, slechte behuizing, lage of onafgemaakte scholing, veel spijbelaars, veel kinderen die op straat rondhangen. De kans dat ouders tekortschieten in de opvoeding, is in deze wijken ook beduidend hoger dan elders. Niettemin is er – in weerwil van alarmerende berichtgeving door de media – geen enkele reden voor paniek, aldus de auteur. Het verlangen naar (gerichte) preventie genereert als vanzelf de behoefte aan monitoring en dossiervorming. De Wilde bespreekt in zijn bijdrage de recente ontwikkelingen op dit terrein, zoals de invoering van het Elektronisch Kinddossier (EKD). De auteur laat zien dat de basis daarvoor is gelegd binnen de jeugdgezondheidszorg, die een lange traditie van monitoring kent. De JGZ onderzoekt in principe alle kinderen met enige regelmaat. De dilemma's die kleven aan het EKD worden geanalyseerd, waarbij aspecten worden besproken als toegangsrechten, de betrouwbaarheid van de informatie en de bewaartijd van gegevens. Tevens komt het gebruik van het EKD voor criminaliteitspreventie en opsporing van gedragsproblemen aan de orde. De auteur concludeert dat de praktische betekenis van het EKD voor criminaliteitspreventie vooralsnog gering is. Wel biedt het EKD logistieke verbeteringen en meer mogelijkheden om patronen van probleemgedrag vroegtijdig te ontdekken. De resterende drie artikelen van dit themanummer hebben bestaande effectieve interventieprogramma's als onderwerp. Een veelgehoorde klacht luidt dat er inmiddels zoveel interventieprogramma's 'op de markt' zijn, dat scholen en jeugdzorginstellingen door de bomen het bos niet meer zien. Bovendien is vaak

onduidelijk of programma's überhaupt effect sorteren. In veel gevallen is daarvoor geen wetenschappelijke onderbouwing.

Boendermaker en Van Yperen beginnen hun artikel met de vraag wat effectieve interventies kenmerkt en welke werkzame factoren kunnen worden onderscheiden. Zij stellen dat ouders en andere volwassenen cruciaal zijn bij de preventie van gedragsproblemen in de kindertijd. Een combinatie van oudertraining en trainingen voor kinderen in zelfcontrole en probleemoplossing blijkt bij de kinderen te leiden tot een vermindering van gedragsproblemen. Gezinsinterventies zijn aan te bevelen voor oudere kinderen of kinderen met depressieve of antisociale ouders. In deze bijdrage krijgen interventies die gericht zijn op specifieke doelgroepen, namelijk die kinderen en ouders bij wie al problemen zijn vastgesteld, de meeste aandacht. Van Lier en Orobio de Castro evalueren in het aansluitende artikel twee zogeheten universele preventieprogramma's, Taakspel en Pad, die bedoeld zijn voor toepassing op de basisschool. De al langer bestaande Amerikaanse equivalenten *Good Behavior Game* en *Paths* zijn inmiddels op grote schaal uitgevoerd en bewezen effectief gebleken. In Nederland, waar Taakspel en Pad op veel kleinere schaal zijn uitgevoerd en onderzocht, kunnen de resultaten veelbelovend worden genoemd. De onderzoekers menen dat de programma's een belangrijke rol zouden kunnen spelen in een jeugdbeleid dat gericht is op de preventie van gedragsproblemen en antisociaal gedrag. Los van effecten als minder gedragsproblemen en -stoornissen, betere sociaal-cognitieve vaardigheden, een prettiger sfeer in de klassen en minder verwijzingen naar speciaal onderwijs, lijken deze programma's ook uitermate geschikt om die kinderen uit te filteren die extra aandacht nodig hebben. In het laatste artikel bespreken Jonkman en Steketee de achterenvolgende ontwikkelingsfasen die kinderen doorlopen en de kenmerkende gedrags- en emotionele problemen van elke fase. Deze zijn nauw verbonden met de geleidelijke uitbreiding van de leefwereld naarmate het kind ouder wordt. De auteurs onderscheiden de invloeden van gezin, school, vriendengroep en buurt. Vervolgens bespreken zij negen in Nederland beschikbare effectieve dan wel veelbelovende interventieprogramma's, geordend naar het domein waarop zij kunnen worden ingezet.

Uit de drie bijdragen over preventieprogramma's komt naar voren dat het aantal bewezen effectieve interventies in Nederland nog beperkt is. Gepleit wordt voor toepassing op grotere schaal van de beschikbare effectieve interventies. Niet alleen om daarmee handen en voeten te geven aan een preventief jeugdbeleid, maar ook om nader onderzoek mogelijk te maken naar de effecten van deze interventies en deze verder te ontwikkelen en te verbeteren.

M.P.C. Scheepmaker